

“Masumiyet Müzesi” Romanının Bibliyoterapi Çerçevesinde Nesne İlişkileri Kuramı ve Bağlanma Kuramına Dayalı İncelenmesi*

The Analysis of the Novel “The Museum Of Innocence” within the Framework of Bibliotherapy Based on Object Relations Theory and Attachment Theory

Cansu Karakuşⁱ, Tuğba Yılmazⁱⁱ

ⁱUzm. Psk., Çankaya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, <http://orcid.org/0000-0001-8186-9397>

ⁱⁱDoç. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, <http://orcid.org/0000-0001-9187-7665>

ÖZ

Amaç: Orhan Pamuk’un yapıtlardan biri olan “Masumiyet Müzesi” adlı romanın, nesne ilişkileri kuramı ve bağlanma kuramıyla ilişkilendirilerek psikoterapilerde kullanılan bibliyoterapi çerçevesinde incelenmesi hedeflenmiştir.

Yöntem: Kitapta yer alan başkarakter Kemal’in davranışlarına yansıyan etkileri ile bağlanma biçimleri; kitaptaki birtakım metinler aracılığı ile nitel inceleme ve değerlendirme yöntemleri ile açıklanmıştır.

Bulgular: Bu incelemede, Kemal karakterinin davranışları ile kaygılı ve kaçınan bağlanma biçimleri arasında bir ilişki olabileceği görülmektedir. Roman incelemesi sonucunda, diğer ana karakterlerden olan Füsün ve Sibel’in bakış açılarına oldukça sınırlı şekilde yer verilmesi, Kemal karakterinin ise çoğunlukla mutsuz anlarına odaklanması ve sergilediği zıt tutumlar sonuç kısmında tartışılmıştır. Ayrıca Kemal’in romandaki diğer karakterlerle kurduğu ilişkiler nesne ilişkileri kuramı ışığında kitaptan örnek metinlerle örneklendirilerek değerlendirilmiştir.

Sonuç: Bu inceleme sonucunda, psikoterapide kitap kullanımı (bibliyoterapi) açısından romanın değerlendirilmesinin, alanda aktif olarak çalışan ruh sağlığı uzmanlarına katkı sağlaması hedeflenmiştir. Psikoterapilerde; romantik ilişkiler, depresyon, ayrılık kaygısı, ayrılık sonrası kayıp-yas süreci vb. konulardaki sorunların ele alınmasında faydalı olabileceği belirtilebilir.

Anahtar Kelimeler: Masumiyet Müzesi, Nesne İlişkileri Kuramı, Bağlanma Kuramı, Kitap İncelemesi, Bibliyoterapi

ABSTRACT

Objective: The aim is to analyze Orhan Pamuk’s novel “The Museum of Innocence”, in connection with Object Relations Theory and Attachment Theory within the framework of bibliotherapy.

Method: Attachment styles that are thought to be related to Kemal’s behavior are aimed to be explained through some texts in the book so that the relationship between them can be solved.

Results: In this analysis, it can be suggested that there might be a relationship between Kemal’s behavior and anxious and dismissive attachment styles. The result of the novel analysis has been discussed in the conclusion, which highlights the limited portrayal of the perspectives of the other main characters, Füsün and Sibel, while focusing mostly on Kemal’s unhappy moments and the contrasting attitudes he exhibits. Moreover, the Kemal’s relationship with other characters in the novel are evaluated with object relations theory and exemplified with the passages from the novel.

Conclusion: As a result of this review, it is aimed that the evaluation of the novel in terms of the use of books in psychotherapy (bibliotherapy) will contribute to the mental health professionals working actively in the field. In psychotherapies; romantic relationships, depression, separation anxiety, post-separation loss mourning period, and so on can be useful in addressing issues.

Keywords: The Museum of Innocence, Object Relations Theory, Attachment Theory, Book Analysis, Bibliotherapy

* Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi 2024;14(1):23-37

DOI: 10.31020/mutfd.1348267

e-ISSN: 1309-8004

Geliş Tarihi – Received: 22 Ağustos 2023; Kabul Tarihi - Accepted: 28 Aralık 2023

İletişim - Correspondence Author: Cansu Karakuş <ckarakus@cankaya.edu.tr>

Giriş

Masumiyet Müzesi Romanının Konusu ve Hakkında Genel Bilgiler

Bu çalışma, kitap/eser incelemesi türünde olduğundan etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Orhan Pamuk'un yaklaşık on yıl fikir olarak meşgul olduğunu belirttiği romanı "Masumiyet Müzesi" şu sözlerle başlamaktadır: "*Hayatımın en mutlu anıymış, bilmiyordum. Bilseydim, bu mutluluğu koruyabilir, her şey de bambaşka gelişebilir miydi? Evet, bunun hayatımın en mutlu anı olduğunu anlayabilseydim, asla kaçırmazdım o mutluluğu*".¹

Şekil 1. Masumiyet Müzesi, Yazar: Orhan Pamuk

Masumiyet Müzesi romanına dair bu çalışmada yapılan alıntılar, eserin, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul Ocak 2016 tarihli (ISBN: 978-975-08-2614-6) 8. baskısındanadır. Yazar, romanını kızı Rüya'ya ithaf etmektedir.

Romanın, The New York Times'ın en çok satılan kitaplar listesine 20.sıradan girdiği bilinmektedir. Roman, Türkiye'de kurmaca metinden yola çıkılarak İstanbul'da oluşturulan müzeye adını verme özelliğini de taşır.² Romanda, Kemal'in Füsün adına oluşturduğu müze, yazar tarafından Çukurcuma'da kurulmuştur. Orhan Pamuk, kendisiyle yapılan bir röportajda, Çukurcuma bölgesinde bina satın alarak müze haline getirdiğini, Kemal gibi düşünerek eşyalar toplamaya başladığını, romanını da bu eşyalardan yola çıkarak anlattığını aktarmıştır.³ Romanın 2008 yılında yayımlandığı, müzenin ise 2012 yılında açıldığı bilgisi Masumiyet Müzesi'nin resmi internet sayfasında mevcuttur.⁴

Romanın ana temasının aşk olmasının yanı sıra; insanın gelişimsel sürecine dair sosyal bağlar ve arkadaşlık, romantik ilişkiler, yaş farkı bulunan ilişkiler, nişanlılık, evlilik öncesi ilişkiler, evlilik, aile kurma, mutluluk, ayrılık, boşanma gibi konular da işlenmektedir. Romandaki olay örgüleri İstanbul'da geçmekte olup dönemin İstanbul'una ve toplumsal yaşamına dair sosyo-kültürel bakış açısını kapsayan çoğu bilgiye de ev sahipliği yapmaktadır. Masumiyet Müzesi'nde anlatılan olayların çoğu, 1975-1985 yılları arasında geçmesine rağmen, romandaki anlatı boylamsal olarak 2007 yılına kadar uzanmaktadır.

Beş yüz altmış bir sayfadan oluşan roman, toplam 83 bölümden oluşmasının yanı sıra yaklaşık 150 roman karakterini de kapsamaktadır. Yazarın "Aşk ve Müze Üzerine" son sözünü içeren Masumiyet Müzesi,

okuyucuya çoğunlukla Kemal karakterinin bakış açısından birincil ağızdan aktarılmaktadır. Romanın sonlarına doğru ise Kemal, sözü aynı zamanda romanın bir karakteri olan yazara bırakmaktadır. Yazar, Kemal karakterinin vefatını anlatarak romanı sonlandırmaktadır. Romanın son sayfalarına doğru, müzenin bir krokisi yer almaktadır. Aynı zamanda Masumiyet Müzesi'ne yalnızca bir giriş için geçerli olan ücretsiz bir bilet roman içerisine konulmuştur.

Tablo 1. Masumiyet Müzesi Romanının Demografik Özellikleri

Yazar	Yayın Yılı	Yayımcı	Ana Karakterler	Orjinal Dil
Orhan Pamuk	2008	İletişim Yayınları	Kemal Fusun Sibel Feridun	Türkçe

Masumiyet Müzesi Romanının Özeti

Varlıklı ve tekstil zengini olan Basmacı ailesinin ikinci erkek evladı olan otuz yaşındaki Kemal; Amerika'da iş idaresi okuduktan sonra dönüşte askerliğini de yaparak İstanbul'a yerleşir. Ailesinin gittikçe büyüyen Harbiye'deki dağıtım ve ihracat şirketi Satsat fabrikasında, babasının da isteği üzerine genel müdür olur. Yakın zamanda nişanlanacağı Sibel ise; Dame de Sion'da lise, Sarbonne'da (Paris) üniversite eğitimini tamamlar. Sibel'in ailesi, sosyal-kültürel-ekonomik bağlamda Kemal'in aile yapısına benzer özellikler taşımaktadır. Sibel'in emekli bir elçinin kızı olduğu, vefat eden dedesinin paşa olduğu, babaannesinin piyano çalabildiği bilgileri romanda okuyucuya verilmektedir. O dönemin İstanbul'unda, her iki aile de burjuva kesimden sayılmaktadır. Kemal, Sibel'in vitrinde görüp beğendiği çantayı ona sürpriz yapmak için almaya gittiği butikte; yıllardır kendisini görmediği, anne tarafından uzak hısmı olarak tanımladığı on sekiz yaşındaki Keskin ailesinin tek çocukları Fusunla karşılaşır. Butikte tezgâhtar olarak çalışmakta olan Fusun, bir yandan da üniversite sınavına hazırlanmaktadır. İlk görüşte Fusun'dan çok etkilenen Kemal, şu sözlerle duygularını tanımlamaktadır: "...Ama yüreğim, nedense, sahile vurmak üzere olan koskocaman bir dalga gibi ağzımın içinde kabarmıştı".¹ Fusun'un aile yapısı, Kemal'in aile yapısından sosyal-kültürel-ekonomik bağlamda daha düşük seviyededir. O dönemin ekonomik yapısı düşünüldüğünde, düşük-orta seviye ekonomik statüdedir. Fusun'un babasının emekli tarih öğretmeni olduğu, annesinin ise terzi olarak çalıştığı bilgileri romanda okuyucuya sunulmaktadır.

Kemal'in ailesine ait olan; içerisinde kullanılmayan eşyaların bulunduğu dairenin yer aldığı Merhamet Apartmanı'nda matematik çalışma bahanesiyle görüşmeye devam eden Kemal ile Fusun, çok defa cinsel ilişki kurar. Kemal, önceden planlandığı gibi Sibel ile nişanlanır. Her iki ailede çocukları adına mutludur. Kemal ile Sibel'in nişan törenlerine Fusun ailesi ile beraber katılır. Kemal'in aklında; ailesinin kendisine her açıdan uygun gördüğü Sibel ile evlenmek, bir yandan da Fusun ile kurduğu gönül bağını devam ettirmek vardır. Kemal ile Fusun, nişan sonrasında buluşmak için sözleşir. Fusun, belirledikleri gün ve saatte buluştukları daireye gelmez. Sonrasında ise Kemal, Fusun'dan hiçbir şekilde haber alamaz, ailesiyle oturdukları evden de taşınmışlardır. Tam bu noktada Orhan Pamuk, Fusun'u romandan uzun süreliğine çıkartır. Kemal ise yoğun bir üzüntü ve acı hali yaşamaya başlar. Kemal'in bu hali, nişanlısı Sibel'in gözünden kaçmaz. Fusun ile Kemal arasındaki romantik ilişkiyi Kemal'in itirafı ile öğrenen Sibel, bir süre daha Kemal ile ilişkilerini devam ettirmek için çaba gösterse de Kemal'den ayrılarak nişanı bozar.

Tüm bu süreçte Kemal, buluştukları dairede, Fusun ile geçirdiği anları saatlerce düşünmektedir. Fusun'un dokunduğu her eşyaya ayrı ayrı anlam yükler ve onları Fusun'dan geriye kalan birer parça gibi görür. Eşyalarla geçirdiği saatlerce zaman; Fusun'a olan özleminin dinmesi içindir. O dönemde, Kemal'in babası vefat eder. Gazeteye verdikleri ölüm ilanını Fusun ve ailesinin göreceğini, böylelikle cenazeye katılacaklarına inanan Kemal ise yanılır. Fusun'un arkadaşı Ceyda ile Fusun'a çok defa mektuplar yollayan Kemal bir türlü Fusun'dan yanıt alamaz.

Bir gün Ceyda, Füsün'dan Kemal'e yazılmış olan bir mektup getirir. Mektubun içerisinde Füsün'un yeni taşındıkları evin adresi yazmaktadır. Kemal, adrese Füsün ile yeni bir gelecek kuracaklarına dair hayallerle gider ancak eve vardığında Füsün'un beş ay önce Feridun isimli bir genç ile evlendiğini öğrenir. Romanda, Feridun'un; yirmi iki yaşında olduğu, Füsün'un çocukluk aşkı olduğu, senaryo yazarlığı yaptığı, sinema ve edebiyata meraklı olduğu, henüz çok para kazanmadığı, Füsün'un baba tarafından akrabası ve komşusu olduğu bilgileri bulunmaktadır. Sonraki zamanlarda, Kemal, Keskin ailesinin evine sıklıkla ziyaretlerde bulunur. Feridun'un çekeceği Yeşilçam filminde Füsün'un başrol oynamak istediğini öğrenen Kemal ise; Füsün'a yakın olabilmek adına filmin finansörü olmak istediğini belirtir. Ancak ne Kemal ne de Feridun, Füsün'un filmde oyuncu olmasını, ün kazanmasını, film sektöründeki diğer erkekler tarafından dikkat çekmesini istemez. Planlanan bu film hiçbir zaman çekilmez. Feridun ise film sektöründe aktris olan Papatya isimli kadın ile gönül ilişkisi yaşamaya başlar. Eve çoğunlukla gelmez ve Papatya ile ayrı evde yaşamaya başlar. Feridun ile Füsün'un evlilik bağları kopar. Sonrasında ise boşanırlar. Kemal bu durumdan çok mutlu olur. Füsün ile yeniden beraber olması için önünde hiçbir engel kalmadığını düşünür.

O dönem, Füsün'un babası vefat eder. Babasının vefatından sonra sürekli kendisine ve annesine destek olan Kemal ile tekrardan romantik ilişki kurarlar. Füsün, bu sefer Kemal ile olan ilişkilerini herkese duyurmak istediğini, geleneksel tüm evlilik ritüellerini (söz, nişan, düğün) gerçekleştirmek istediğini aktarır. Kemal ile Füsün sözlenir. Söz sonrası, çeyiz alışverişi için Paris'e gitmek üzere arabayla yola çıkarlar.

Yolda oldukları sürede bir otelde dinlenirler. Bir sabah, Kemal, Füsün'un kendisine haber vermeden otelden uzaklaştığını görür ve peşinden gider. Füsün, Kemal ile yıllar boyunca bir türlü gerçekleşmeyen yüzleşmeyi başlatır ve ona karşı duyduğu yoğun öfkeyle, kırgınlıklarını dile getirir. Ancak Kemal tarafından tam anlaşılmadığına inanır. Otele dönerken, Füsün, Kemal'in arabasını kendisinin kullanmak istediğini söyler ve direksiyonun başına geçer. Yolun kenarındaki çınar ağacına doğru hızlıca arabayı süren Füsün bilerek kaza yapar. Kaza sonucunda Füsün vefat ederken, Kemal ise ağır yaralanır. Aylarca hastanenin yoğun bakımında kalan Kemal, iyileştikten sonra Füsün'a dair yıllarca biriktirdiği eşyaları sergileyeceği bir müze açmaya karar verir. Kemal müzeye dair fikirlerini ise şöyle aktarmaktadır: "*Müze fikrine de; düşünmek ile hatırlamak, kaybetme acısı ile kaybetmenin anlamı arasındaki bu noktalarda vardım*".¹ Kemal, Füsün'un annesinin onayı ile Çukurcuma'daki Keskin ailesinin evini müze haline getirir.

Romanın sonlarına doğru, Kemal, müzenin kataloğunu bir roman gibi yazması için Orhan Pamuk ile iletişime geçer. Yazarı olduğu kitapta, kendisine bir karakter olarak yer vermesiyle dikkat çeken Pamuk, romanı yazmayı kabul ettiğini belirtir. Pamuk, Füsün'u tanıdığını, ölümüne de çok üzüldüğünü okuyucuya aktarmayı ihmal etmez. Roman, Kemal'in Orhan Pamuk'a söylediği şu sözlerle son bulur: "*Kitaptaki son sözüm şudur Orhan Bey, lütfen unutmayın.. Herkes bilsin, çok mutlu bir hayat yaşadım*".¹

Edebiyat ve Psikoloji

Edebiyat alanının ve psikoloji biliminin birbiriyle yakından ilişkili olduğu; Eski Yunan'da bulunan kütüphane kapısındaki şu cümleyle özetlenmiştir: "İnsanın ruhunun iyileştirildiği yer".⁵ Günümüzde, edebiyat üzerine yapılan çalışmalarda psikolojinin önemi ve rolü aşikârdır. Edebiyat hakkında düşünmenin çıkış noktası insan ise, edebiyat üzerine yapılan çalışmaları da psikolojiden tamamen ayrı düşünmek pek olası değildir.⁶ Destekler şekilde, edebiyat alanında, yedi eser ile yazar üzerinde yapılan inceleme çalışmalarında, edebiyatın psikoloji biliminden yöntem açısından yararlandığı, edebi eserlerin ise insanın ruhunda bıraktığı etkiler bağlamında psikoloji biliminin edebiyattan beslendiği düşünülmektedir.⁷ Edebiyatın psikoloji biliminden, psikoloji biliminin de edebiyattan yararlanarak ortaya sunduğu pek çok çalışma mevcuttur. Psikoloji bilimindeki uzmanların, kimi çalışmalarında edebiyat üzerine düşündüklerini, psikolojide yer alan bazı terim ve kuramları analiz ederken edebiyattan örneklere başvurdukları anlaşılmaktadır.⁶ Diğer bir deyişle, edebiyat ve psikolojinin kesişim kümesi insandır. Haliyle, odak noktasında "insan" olan sosyal bilim

disiplinleri birbiriyle etkileşim içindedir. Bu etkileşim bağlamında, psikoloji bilimi edebiyat alanından fayda sağlamaktadır. Psikoloji bilimi edebiyatı kullanarak edebi eserlerde bahsedilen karakterleri, bahsi geçen karakterlerin kişilik özelliklerini psikolojik açıdan incelemeye de odaklanmaktadır.⁷

Bu bağlamda, kitaplar, bireyin yaşadığı sorunlara ve çevresine dışardan ve daha farklı bakış açılarından bakabilmesine, kendisinin bir sorunu yaşarken yalnız olmadığını anlamasına ve başvuru alan yeni çözüm yollarıyla tanışmasına yardımcı olurken, aynı zamanda psikoloji biliminde yer alan kuramların edebiyatın içinde bir yöntem olarak kullanılmasına olanak sağlamaktadır.⁸ Edebi eserlerin psikoloji kuramları ve kavramları bakımından incelendiği çalışmalardan bazıları şunlardır: "Baba-Bağlanma ve Kendilik Algısı Arasındaki İlişkinin Aylak Adam Romanı Üzerinden İncelenmesi", "Benlik Kavramı Bağlamında Kürk Mantolu Madonna Karakterlerinin Çözümlemesi", "Peyami Safa'nın Romanlarının Psikanalitik Açısından İncelenmesi", "Bedensel Sorunlar Çerçevesinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme: Dokuzuncu Hariciye Koğuşu ve İnsanın Esareti (Of Human Bondage)".⁹⁻¹²

Geniş bir okuyucu kitlesine ulaşan "Masumiyet Müzesi" hakkında yapılan bu çalışma, psikoloji-edebiyat ilişkisine katkı sağlayabilmek adına derlenen bir inceleme çalışması özelliği taşımaktadır. Yukarıda örnek verilen çalışmalardan hareketle, bazı psikolojik terimlerin ve kuramların edebiyat eserleri üzerinden açıklanması için araç olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu tarz çalışmaların alanyazına sunduğu katkılardan yola çıkarak; bu çalışmada da "Masumiyet Müzesi" adlı romandaki Kemal karakterinin diğer ana karakterler ile kurduğu ilişkiler bibliyoterapi çerçevesinde "Nesne İlişkileri Kuramı" ve "Bağlanma Kuramı" kapsamında açıklanmaya çalışılmıştır.

Alanyazında, bu roman hakkında yapılan çalışmalar incelendiğinde; kadının temsiline feminizm yaklaşımından yorumlanması, sinema-edebiyat ilişkisi, modernizm-gelenek algısı, doğu-batı farklılığı, sınıfsal farklılıklar ve baba-oğul ilişkisi temalarına odaklanıldığı anlaşılmaktadır. Bilgimiz dâhilinde, bibliyoterapi çerçevesinde roman karakterleri ile nesne ilişkileri kuramı ve bağlanma kuramı arasındaki ilişki önceki çalışmalarda incelenmemiştir. Bu bağlamda, çalışmanın alanyazına yeni bir katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın, benzer türde yapılacak olan gelecekteki araştırmalara katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Bibliyoterapi

İnsanların temel gereksinimleri hakkında farkındalık kazanmaları, bu farkındalıktan doyum sağlamaları ve böylelikle iyileşmelerine yardımcı olması için psikoterapi bağlamında kitaplardan faydalanma sürecine "bibliyoterapi" denmektedir.⁸ Bibliyoterapi terimi Antik Yunan'dan gelmekte olup, "biblion" (kitap) ile "therapeo" (iyileşme) kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Bütünsel açıdan bakıldığında ise "kitap yoluyla iyileşme" anlamını taşımaktadır.¹³ Bibliyoterapi terimi, Antik Yunan şehri olan Teb'deki bir kütüphanenin giriş kapısındaki yazıyla özetlenmiştir: "Ruhun şifa yeri".⁵

Sturn çalışmasında, psikoterapi sürecinde ruh sağlığı uzmanlarının, danışanın zorlandığı alanları belirledikten sonra bu alanlarla ilgili fayda sağlayacağını düşündükleri kitap seçiminin önemini vurgulamaktadır.¹⁴ Bu bağlamda seçilen kitaplar, danışanın kendisiyle özdeşim kurmasına yardımcı olması ve kişinin kendisiyle ilgili farkındalık ve içgörü kazanabilmesi adına büyük önem taşımaktadır.¹⁵ Destekler şekilde, bibliyoterapinin psikoterapilerde kullanımının danışana fayda sağlayabilmesi için "doğru kitapla" "doğru zamanda" "doğru bireyin" buluşmasının önemli olduğu belirtilmektedir.⁸ Aynı zamanda, psikoterapide kitap kullanımının terapi sürecine ivme kazandırabileceği, terapötik sürecin hızlanmasıyla sağaltım süresinin kısalabileceği, danışanın kendine güvenmesi ve bağımsızlık duygusunu arttırmasına yardımcı olabileceği -böylelikle- seans aralarında danışanları terapötik çalışmaya teşvik etmek için kitapların kullanılabilirliği vurgulanmaktadır.¹⁶

Nesne İlişkileri Kuramı

S. Freud'un kişilik kuramını -XX. yy'nın ortalarında- daha ileriye götüren nesne ilişkileri kuramcıları; erken çocukluk dönemine önem vermekte ve çocuğun yaşamında önemli rol oynayan kişilerle kurdukları ilişkilerle ilgilenmektedir.¹⁷ Çocuğun anne ile babasının bilinç dışındaki yansımaları, ortamda anne-baba olmadığına da çocuğun ebeveynleriyle ilişkilendirdiği bir nesne görevi görmektedir. Yani, çocuğun hayatında ilk nesnesi olan ebeveynlerine duyduğu bağlılık, yetişkinlik dönemine geldiklerinde, diğerleriyle anlamlı ilişkiler kurabilme becerilerini etkilemektedir.¹⁷

Nesne ilişkileri kuramı, bağlanma kuramı için önemli bir zemin oluşturmuştur. Bağlanma kuramının öncüleri ise John Bowlby ile Mary Ainsworth olmuştur.¹⁸⁻¹⁹ Çocuklar ve onlara bakım verenler -özellikle anneler- arasındaki ilişkiyi detaylıca incelemişlerdir. Aynı zamanda, psikanalitik kuramdan etkilenen nesne ilişkileri kuramcıları; bağlanma ilişkilerinin zihinsel model yapılarının genellikle bilinç dışı olduğunu savunmaktadır.²⁰

Benzer şekilde, nesne ilişkileri kuramının araştırma alanının oldukça kapsamlı olduğu vurgulanmakla beraber, kuramın savunduğu açıklamaların ise insanın zihinsel yapısını ve ilişkilerin temel özelliklerini anlamak için büyük bir öneme sahip olduğu belirtilmektedir. Kurama göre, çocukluk döneminde ebeveyn ile kurulan ilişkinin türü, kişinin iç dünyasını etkiler ve gelecekteki ilişkilerindeki davranışlarını, beklentilerini ve düşüncelerini şekillendirir.²¹ Bu etkiler hem bilinçli hem de bilinç dışı düzeyde olabilmekte, bireyin ilerideki yaşamında insanlarla kuracağı etkileşimi belirlemede önemli bir rol oynamaktadır.²²

Bu bilgiler doğrultusunda, Kemal karakterinin yetişkinlik döneminde Füsün ile kurduğu bağlanma modelinin, çocukluk döneminde anne-babası ile kurduğu ilişki biçimiyle bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda, Kemal'in hem çocukluk hem yetişkinlik döneminde anne-babasıyla kurduğu ikili ilişkilerin; roman içerisinde anlatıldığı bazı metinler incelenerek, aşağıda yer alan kısımlarda detaylıca çözümlenmeye çalışılmaktadır.

Bağlanma Kuramı

Ainsworth çalışmasında, bebeklerin evde anneleriyle kurdukları ilişkilerin, birbirleri arasında duygusal bir yakınlığın oluşmasına neden olduğunu vurgulamaktadır.¹⁹ Bowlby çalışmalarında, bu duygusal yakınlığa "bağlanma" terimi adını vermiştir.²³⁻²⁴ "Bağlanma" kavramı, bebeklerle anne-babaları veya bakım veren kişiler arasında kurulan bağ olarak kısaca tanımlanabilir.²⁵ Benzer şekilde, bağlanma; bebekle ona bakım sunan birey arasındaki ilişkide, bebeğin bakım sunan bireyle yakınlık arayışı bağlamında ortaya çıkan ve özellikle stresli durumlarda kendini göstermesinin yanı sıra, tutarlılığı olan duygusal bağ olarak açıklanmaktadır.²⁶

Bağlanma Kuramı, II. Dünya Savaşı döneminde, Bowlby tarafından bebeklerin kendilerine bakım sunan kişilerle kurduğu etkileşim tarzlarının gözlemlenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.²⁷ Bağlanma Kuramı, kişinin stresli ve zorlayıcı durumlar karşısında (ayrılık, hastalık, ölüm gibi) ne hissedeceğine ve nasıl tepki göstereceğine odaklandığına vurgu yaparak, açıklar. Bu bağlamda, bu tarz zorlayıcı yaşantılar karşısında, bireylerin kendisine yakın gördüğü kişilere duyduğu ihtiyacın artacağı belirtilmektedir.²⁸

Bowlby çalışmasında, yetişkin hayatındaki bağlanma davranışının; çocukluk ve ergenlik döneminde sergilenen bağlanma davranışının devamı olarak düşünülebileceğini belirtmektedir.¹⁸ Benzer şekilde, bağlanma kuramının; anne-babalarıyla güvenli ilişkiler kurabilen çocukların bilinç dışında, yetişkin olduklarında diğer insanlarla güvenli ilişkiler kurmalarını sağlayan örnekler geliştirdikleri söylenebilir. Çocuğun erken dönemdeki yaşantısında kurduğu ilişkiler sevgi ve güven barındırırsa; kendisini de diğerleri tarafından sevilesi/sevilmeye değer ve güvenilir biri olarak görür. Fakat çocuğun erken dönemdeki yaşantısında kurduğu ilişkilerde bağlanma gereksinimi tam olarak karşılanmamışsa; çocuğun düşük öz-

güvene sahip olmasının yanı sıra, şüpheli ve kimseye güven duymayan durumunun olası olabileceği düşünülmektedir.²⁰ Bowlby çalışmasında bu durumu şöyle belirtmektedir: "İstenmeyen bir çocuk sadece anne babası tarafından değil, hiç kimse tarafından istenmediğine inanacaktır. Çok sevilen bir çocuk ise sadece anne babasının şefkatinden değil, çevresindeki herkesin sevgi ve şefkatinden emin bir şekilde büyüyecektir (s.204-205)".²³

Bağlanma Biçimleri

Bartholomew ve Horowitz çalışmalarında, Bowlby'nin bağlanma kuramından yola çıkarak oluşturdukları 4 ayrı bağlanma biçimini "Dört Bağlanma Tarzı" modeli ile vurgulamaktadır.²⁹

Tablo 2. Dört Bağlanma Tarzı Modeli

		Terk Edilme Korkusu	
		Az	Çok
Yakınlık Korkusu	Az	Güvenli	Kaygılı-Kararsız/ Saplantılı
	Çok	Kaçınmacı/Kayıtsız	Kafası Karışık/ Korkulu

*Bennan vd. (1998) Dört Bağlanma Tarzı Modeli

Tablo 2'de gösterilen dört sınıflı modelde, diğerleriyle yakınlık kurmaktan rahatsızlık duymayan ve sıklıkla terk edilme endişesi yaşamayan yetişkinlerin güvenli bağlanma biçimi özellikleri taşıdığı belirtilmektedir. Terk edilme korkusunu sıklıkla yaşamayan ancak yakınlık kurma korkusunu üst düzeyde yaşayan kişilerin diğerlerine karşı derin olarak güvensizlik hissedebildiklerini; bu kategorinin ise kaçınan bağlanma biçimi olduğu ifade edilmektedir. Diğerleriyle yakınlık kurma konusunda, yoğun terk edilme korkusu yaşayan kişilerin bağlanma biçimlerinin kaygılı olduğu belirtilmektedir. Son olarak, başkalarıyla yakın ilişkiler kurmakta oldukça zorlanan ve terk edilme korkusunu sıklıkla fazla şekilde yaşayan kişilerin ise kafası dezorganize (hem kaygılı hem kaçınan) bağlanma biçimine sahip oldukları ifade edilmektedir. Alanyazında yapılan bazı çalışmalar, bağlanma biçimlerinin kalıcı olmadığından bahsetmektedir.³⁰ Örneğin, Şirin çalışmasında, bağlanma biçimlerinin değişmez olmadığını, güvenli bağlanmanın sonradan da kazanılabileceğini vurgulamaktadır.³¹ Bireylerin yetersiz bakım verenler tarafından büyütülmüş olmalarına ve güvensiz bağlanma biçimlerinden birine sahip olmalarına rağmen, çeşitli dışsal faktörlerin etkisiyle sonradan güvenli bağlanma biçimine geçiş yapabilecekleri "kazanılmış güvenli bağlanma" terimi ile ifade edilmektedir.³²⁻³³

Bağlanma biçimlerinden ilki olan; güvenli bağlanma biçimine sahip yetişkinlerin kendilerini değerli hissettikleri, diğer insanlar tarafından sevilir olduklarına dair inançlarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlanma biçimine sahip olan kişiler, diğer insanların cevap verici ve kabul edici olmalarına dair beklenti taşımaktadır. Bağlanma biçimlerinden ikincisi olan kaygılı bağlanma biçimi, kişinin kendisini diğer insanlar tarafından seilmeye değer görmemesi, kendisine duyduğu güvenin düşük seviyede olması ve diğer insanları destekleyici olarak algılamasına rağmen bu insanlara kendisini açmada zorluk yaşadıkları söylenebilir.³⁴ Bartholomew ve Horowitz çalışmalarında, bağlanma biçimlerinin bir diğeri olan kaçınan bağlanmaya sahip olan kişilerin ise kendilerini değerli ve sevilir hissettiklerini ancak çoğunlukla diğer insanlarla yakın ilişkiler kurmaktan kaçındıkları, olası yaşanabilecek ayrılıklara ve beraberinde gelecek üzüntü veya hayal kırıklıklarına karşı kendilerine savunma kalkanı geliştirdiklerini belirtmektedir.²⁹ Yine aynı çalışmada vurgulandığı gibi, bağlanma biçimlerinden sonuncusu olan kafası dezorganize bağlanma biçimine sahip olan kişilerin, kendisini çoğunlukla değersiz hissettikleri, diğer insanlar tarafından seilmeye değer

bulmadıkları söylenebilirken, diğerleriyle yakın ilişkiler kurmaktan kaçındıkları ve olası reddedilmelere karşı kendilerini korumaya çalıştıkları vurgulanmaktadır.

Eleştirel Tartışma

Kemal Karakteri ve Bağlanma Biçimi

Fraley & Shaver ve Levine & Heller çalışmasında, çocukluk döneminde anne-babayla kurulan bağlanma biçimleri ile yetişkinlik döneminde kurulan romantik ilişkilerdeki bağlanma biçimlerinin önemli oranda birbirine benzediği vurgulanmaktadır.^{21,35}

Romandaki Kemal karakterinin bağlanma biçimlerinden kaygılı bağlanma ve kaçınan bağlanmaya benzer özellikler sergilediği ve bu bağlanma türlerinin ortaya çıkmasında Kemal'in çocukluk döneminde anne-babasıyla kurduğu ikili ilişkilerin etki etmiş olabileceği düşünülmektedir. Alanyazında, kaygılı bağlanma biçimine dair yapılan kimi çalışmalarda bulgular şu şekildedir: Çelik çalışmasında, kaygılı bağlanma biçimine sahip bireylerin bağımlı kişilik özellikleri sergilediğini ve diğer insanları memnun edebilmek adına oldukça fazla çaba sarf ettiklerine vurgu yapmaktadır.³⁶ Aynı şekilde, kaygılı bağlanma biçimine sahip olan kişilerin yakın ilişki kurma konusunda çok istekli oldukları ve başkalarına bağımlı oldukları ifade edilmektedir.³⁷ Destekler nitelikte, Sümer ve Güngör çalışmalarında, kaygılı bağlanan bireylerin diğerleriyle kurdukları ikili ilişkilerde, kendilerini doğrulama / kanıtlama çabası içinde olduklarını ve sürekli olarak yakın ilişkilerine takıntılı oldukları ifade edilmektedir.³⁸ İlaveten, Kesebir, Kavzoğlu & Üstündağ çalışmasında, kaygılı bağlanma biçimine yatkınlık gösteren kişilerin kaygılı olduklarını, kendilerine dair bakış açılarının negatif olduğunu ancak başkalarına karşı bakış açılarının pozitif olduğunu belirtmektedir.³⁹ Yine aynı çalışmada, bu kişilerin sahip oldukları negatif duygularını abartılı yaşadıklarını ve sürekli olarak eşlerinden onay alma ihtiyacında olduklarını vurgulanmaktadır.

Tüm bu bilgiler ışığında, bağlanma biçimlerinden kaygılı ve kaçınan bağlanma biçimlerine sahip olabileceği düşünülen Kemal karakterinin kimi davranışları, roman içerisinde yer alan aşağıdaki bazı metinler aracılığı ile daha iyi açıklanabilir.

"...Bir daha onu görememe cezasına çarptırılmamak için, onun istediği her şeyi yapmaya hazırdım artık".¹

"...Bütün bu eşyalar güzeldiler, çünkü en sonunda Füsün denilen harika şeyin oluşmasına katkıda bulunmuşlardı".¹

"...Daireye sanki alışkanlığımı ve onu görme umudumu kaybetmemek için gidiyordum".¹

"...Aşk, Füsün karayolları, kaldırımlar, evler, bahçeler ve odalarda gezinirken ve çay bahçelerinde, lokantalarda ve akşam yemeği sofrasında otururken, ona bakan Kemal'in duyduğu bağlılık duygusuna verilen addır".¹

"...Tam yedi yıl on ay, Çukurcuma'ya Füsün'u görmeye akşam yemeğine gittim".¹ "... Bu sekiz yılda yavaş yavaş anlayacağım gibi, ben her akşam Keskinler'in evine yalnızca Füsün'u görmeye değil, onun içinde yaşayıp havasını soluduğu âlemde bir süre yaşamak için de gidiyordum".¹

"...Bu sekiz yılda durumuma uygun olarak hissetmem gereken ve doya doya hissettiğim genel utanç duygusundan başka, bir de özel bir başka utançla uğraştım: Kimi akşamlar kalkıp Çukurcuma'daki evden bir türlü çıkamamanın utancıydı bu".¹

"...Keskinler'e gidip sofralarına oturduğum sekiz yılda, Füsün'un 4213 adet sigara izmaritini saklayıp biriktirdim".¹

"...Kibrit kutuları, Füsün'un sigara izmaritleri, tuzluklar, kahve fincanları, firketeler, saç tokaları gibi toplaması zor olmayan ve dikkat çekmeyen bu ilk şeylerden sonra daha dikkat çeken küllük, fincan, terlik gibi şeyleri almaya başlayınca, yavaş yavaş yerlerine yenilerini alıp getirmeye başladım".¹

"...Ama kibriti masadan alıp farkında değilmiş gibi cebime indirirken kalbimde hissettiğim mutluluğun bir başka yanı daha vardı: Takıntıyla sevdiğim, ama elde edemediğim birisinden, küçük de olsa bir parça koparmanın mutluluğuydu bu".¹

"...Üzerindeki küllükte Füsün'un bastırıp söndürdüğü bir sigara izmariti olduğunun bir haftadır farkındaydım. Bir ara onu elime aldım, küflü yanık kokusunu kokladım, dudaklarımın arasına koydum, yakıp içecektim (ve belki bir an aşkla o olduğumu düşünenecektim), ama sigaranın biteceğini düşünerek vazgeçtim. İzmaritin onun dudaklarına değmiş ucunu, tıpkı bir yaraya dikkatle pansuman yapan şefkatli bir hemşire gibi, yanaklarıma, gözlerimin altına, alınıma, boynuma hafif hafif dokundurdum".¹

Yukarıda kitap içerisinden verilen bazı örnek metinlerden yola çıkarak; romandaki Kemal karakterinin, Füsün karakterine duyduğu takıntılı aşk halini anımsatan cümlelere sıklıkla yazar tarafından yer verildiği anlaşılmaktadır. Kemal, Füsün'ü kendisinden ve hatta diğer tüm kadınlardan daha değerli görmektedir. Kendisini Füsün'a kıyasla daha değersiz ve önemsiz bulmaktadır. Füsün ile yakınlık kuramadığı her an kendisini tedirgin ve bir o kadar da rahatsız hissetmektedir. Roman içerisindeki pek çok metinden anlaşılacağı gibi, Kemal, Füsün'a karşı bağımlı hareketler sergilemektedir. Kaygılı bağlanma biçimine sahip olan bireylerin, kendilerine karşılık vermeyen insanlara aşık olma olasılıklarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁰ Romanda anlatılan olay örgüsünün başında, Kemal'in Füsün hakkında şöyle düşündüğü aktarılmaktadır: "...Üstelik Füsün aslında öyle çok güzel de değildi".¹ Kemal'in Sibel ile nişanlanmasından sonra Füsün tarafından eski yakınlığı görememesi, duygularına ve sevgisine karşılık alamamasının; kaygılı bağlanma biçimi kapsamında Füsün'a karşı duyduğu yoğun aşk halini beslediği öngörülmektedir. Kurulan bu bağlantılar kapsamında, Kemal karakterinin kaygılı bağlanma biçimine sahip olabileceği düşünülmektedir.

Metinlerden yola çıkılarak, Kemal karakterinin bağlanma biçimine dair kurulan bir diğer bağlantı ise; babası Mümtaz Bey ile kurduğu ikili ilişkidir. Bu ilişki değerlendirildiğinde; detaylara yazar tarafından fazlaca yer verilmediği görülmektedir. Yine de Kemal'in ağzından babası için şunları söylediği bilinmektedir: "...Buruş buruş ellerinin kolonya kokusunu, kıvrımlarını, üzerlerindeki benleri, tüyleri çok iyi tanıyordum: Çocukluğumda saçlarımı, sırtımı, kollarımı binlerce kere okşayarak beni mutlu etmiş, tanıdığım ellerdi bunlar".¹ Bu cümle kapsamında, çocukluk döneminde babası ile sevgi ilişkisi kurduğu, sevildiğini hissettiği anlar olduğu çıkarılabilir. Bir yandan da anne Vecihe Hanımın Kemal'e aktardığı şu cümleler de bilinmektedir: "...O kadar da çok çalışma.. Babanız bütün hayatınca çalıştı, siz çocuklar keyfinize bakın, mutlu olun diye".¹ Bu bağlamda, Kemal'in çocukluk döneminde baba figürü ile geçirdiği sürenin kendisi için yeterli mi olduğu, yoksa babasının yoğun iş temposundan geriye kalan kısa vakitlerden bir kesit olarak mı mutlu anları hatırladığı tam olarak bilinmemektedir. Yine de roman boyunca baba figürüne dair kötü betimlemeler Kemal'in ağzından duyulmamaktadır. Bağlanma biçimleri kapsamında düşünüldüğünde; Bowlby çalışmalarında, erken çocukluk dönemine vurgu yapmaktadır. Ebeveynlerin tekrarlayan davranış örüntülerinin çocukların sahip olduğu zihinsel şemalarını; bağlanma figürü olmalarının rolüyle şekillendirebileceği belirtilmektedir.^{18,41} Benzer şekilde, ebeveyn davranışlarının; ilerleyen yıllarda, çocukların yakın ilişkilerdeki inanç, beklenti ve tutumlarını yönlendirebileceği vurgulanmaktadır.³⁹ Roman içerisinde, Mümtaz Bey'in gençlik döneminde bir sevgilisinin olduğu, fotoğrafını oğlu Kemal'e gösterdiği, fotoğraftaki kadının da aynı Füsün'a benzediği aktarılmaktadır.¹ Mümtaz Bey, oğlu Kemal'e bu durumu şu cümlelerle anlatmaktadır: "...Bugün onu kaybettiğim için olduğu kadar, ona hak ettiği kadar iyi davranmadığım için de, bak yıllar sonra hala acı çekiyorum. Oğlum, bir kadına, zamanında, iş işten geçmeden iyi davranmayı bilmek lazım".¹ Demir çalışmasında, Kemal'in Füsün ve babasının gençlik

dönemindeki sevgilisi arasında özdeşim kurduğunu, babasıyla kadınlara bakış konusunda benzer yaklaşımlara sahip olduklarını vurgulamaktadır.⁴² Romanın bitiminde baba Mümtaz ve Kemal arasında kurulan bir diğer bağlantı ise; baba-oğlun ortak kaderinin âşık olmak, aşk acısı yaşamak ve sevdiği kadına kavuşamamak olduğu anlaşılmaktadır. Demir çalışmasında, baba-oğul arasında kurulan en trajik benzerliğin ise ölüm biçimleri olduğunu belirtmektedir.⁴² Kemal, babası Mümtaz Bey gibi "...sabaha doğru uykusunda geçirdiği kalp krizinden" vefat eder.¹

Kaygılı bağlanma biçimine sahip olduğu düşünülen Kemal karakterinin annesi Vecihe Hanım ile kurduğu ikili ilişki incelendiğinde; detaylara yazar tarafından yine çok yer verilmediği görülmektedir. Vecihe Hanım'a dair edinilen bazı bilgiler şu şekildedir: Füsun'un ailesine karşı soğuk ve mesafeli davrandığı, Füsun'un annesinin kendisine karşı çok saygısı olduğu, kendisinden çekindikleri aktarılmaktadır. İlâveten, evlilik öncesi diğer erkeklerle cinsel ilişki kurduğu dedikodularının odak noktası olan Füsun'a karşı oğlu Kemal'in dikkatli olması gerektiği konusunda zaman zaman uyarılarda bulunduğu, meraklı bir yapısının olduğu ve temizliğe önem verdiğinden bahsedilmektedir. Düşündüğünü doğrudan söylemek yerine imalarda bulunduğu ise Kemal tarafından şu şekilde ifade edilmektedir: "...Çocukluğumuzda da, annem bu bakışla baktığında, hayatın içinden gelecek ve anahtar emanet etmekten daha derin ve belirsiz bir tehlikeyi ima ederdi".¹ Vecihe Hanımın insanları etkilemek isteyen yanının olduğu ise Kemal tarafından şu şekilde aktarılmaktadır: "...Annem birisini beğendiğini, takdir ettiğini yalnızca bize söylüyormuş gibi yaparken, söz konusu kişinin de bu övgüleri işitmesini ister, o sırada o kişinin utanmasını da kendi gücünün kanıtı olarak görür, gülümserdi".¹ Anne figürü hakkında edinilen diğer bilgiler ise şöyledir; televizyonda izlediği şeyleri acımasızca eleştirdiği, eşi Mümtaz Bey gibi çok fazla alkol tüketmemesi yönünde oğlu Kemal'e sıklıkla söylemlerde bulunduğu belirtilmektedir. Kemal'in annesi tarafından anlaşılmadığını vurguladığı cümleden bahsetmek de anne-oğul ilişkilerini anlamak adına faydalı olabilir: "...O an içimden geldiği gibi davranıp onunla dertleşmeye kalksaydım, ilk sevgi ve anlayıştan sonra benim de kabahatli olduğumu anlatmaya kalkacağından emindim" (Pamuk, 2006, s.380).¹ Özetle, Kemal'in anne figürü ile kurduğu ilişki değerlendirildiğinde, baba figüründen bahsederken ki kadar mutlu anılara yer vermediği, annesi tarafından sözel olmayan yöntemlerle tehdit edildiği, anne ile ortak bir şey yapmaktan (sohbet etme, yan yana vakit geçirme vb.) kaçındığı, roman boyunca okuyucuya hissettirilmektedir. Kemal'in annesi ile kurduğu bağlanma biçimi, babası ile olan irtibatının azlığının da etkisi ile daha ambivalan görünümündedir.

Roman içerisinde Kemal'in göstermiş olduğu kaçınan bağlanma biçimi romandaki şu metin üzerinden düşünülmektedir: ".....Ona âşık olabilir miydim? Derin bir mutluluk hissediyor ve endişeleniyordum. Bu mutluluğu ciddiye almanın tehlikeleriyle hafife almanın bayalığı arasında ruhumun sıkışabileceğini, kafamın karışıklığından çıkarıyordum".¹ Alanyazında yapılan araştırmalarda, kaçınan bağlanma biçimine sahip olan kişilerin diğer insanlarla yakın bağ kurmaktan kaçınabildikleri, yakın bağ kurmanın ileride getirebileceği üzüntü haline karşı görünmez bir kalkan kuşandıkları belirtilmektedir.²⁹ Yukarıdaki metin aracılığı ile kurulan bu bağlantıda, Kemal'in Füsun'a âşık olabileceğini düşündüğü, bu düşüncenin kendisinin bile kaygı verici olduğu, Füsun ile ileride aralarında kurulacak duygusal bağ durumundan kaçınmak istediği ve nihayetinde Kemal karakterinin kaçınan bağlanma biçimine sahip olabileceği düşünülmektedir. İlâveten, Kemal karakterinin roman boyunca hiç kimseyle derin bir arkadaşlık ilişkisi kurmadığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Kemal'in Füsun haricindeki diğer insanlarla yakın ilişkiler kurmaktan kaçındığı ve böylelikle olası yaşayabileceği mutsuzluk halinden veya hayal kırıklığından kaçındığı çıkarılabilir. Ayrıca, Kemal'in Füsun dışındaki diğer insanlara anlam yüklememesinin yanı sıra, bu durumun etrafında olup biten şeylere dahi sirayet ettiği roman içerisinde yer alan şu metinden anlaşılabilir: "....Bu manzarayı yanımda sen olduğun için bu kadar güzel buluyorum dedim en sonunda".¹

Roman boyunca Kemal’in bağlandığı figürlerde güvenli bağlanmaya dair bir izlenim bulunmamaktadır. Dolayısı ile kazanılmış güvenli bağlanmaya Kemal’in söylemlerinde rastlanmamaktadır. Öte yandan, Kemal’in göstermiş olduğu kaçınan bağlanma biçimi ise romandaki şu metin üzerinden değerlendirilmektedir: “...Yirmi yaşından beri üzerimde beni her türlü beladan ve mutsuzluktan koruyan görünmez bir zırh olduğu duygusu vardı içimde. Bu duygunun bir yanı, bana başkalarının mutsuzluğuyla fazla meşgul olmanın beni de mutsuz edebileceğini ve zırhımın delinmesine yol açabileceğini sezdirirdi” (Pamuk, 2006, s.91).¹

Yukarıdaki metinde yer alan, “...başkalarının mutsuzluğuyla fazla meşgul olmanın beni de mutsuz edebileceği ve zırhımın delinmesine yol açabileceğini sezdirirdi..” betimlemeler değerlendirildiğinde kaçınan bağlanmaya ilişkin söylemler dikkat çekmektedir. İnsanlar yakın ilişkiler kurduğu kişilerin hayatına, yani bireyin birer parçası olan olumlu-olumsuz her duyguya eşlik etmektedir. Bu bağlamda, kendisiyle ilişki kurulan kişilerin sadece mutlu anlarına dâhil olmak, yalnızca mutlu hissettikleri anlarda onlara eşlik etmek hayatın akışı gereği çok gerçekçi değildir. Kemal karakterinin bu betimlemelerinin, kaçınan bağlanma biçimiyle ilişkili olabileceği; aşağıda verilen alanyazındaki çalışmalar ışığında düşünülmektedir.

Karakuş çalışmasında, kaçınan bağlanma biçimine sahip olan bireylerin, yakın ilişkiler kurmaktan kaçındıklarını, bağımsızlık ile duygusal zarar görme ihtimalini en aza indirgeyerek kendilerini hayal kırıklığından koruma eğiliminde oldukları belirtilmektedir.⁴³ Kaçınan bağlanan bireyler, yakınlık eksikliği riskini göze alarak bağımsızlık duygusu ve yüksek özsaygı seviyesine sahip olabilir.²⁹ Benzer şekilde, kaçınan bağlanma biçimine sahip olan kişilerin acı çekmekten korktukları için başkalarına bağlanmak konusunda istek göstermedikleri anlaşılmaktadır.²⁰ Bu bağlamda, Kemal karakterinin başkalarının mutsuzluk hallerinden kaçınmasının temelinde; insanlarla bağ kurmayarak duygusal zarar görme ihtimalini (“zırhının delinmesi” terimiyle tanımladığı) en alt seviyeye indirgemeyi amaçladığı düşünülmektedir.

Romanda Kemal’in Füsun’un ölümü hakkında söylediği “...Ondan sonra geçen yirmi küsur yılı, hiç uzatmadan anlatıp hikâyemi bitirmek isterim”¹ cümlesi değerlendirildiğinde; Kaçınan bağlanmaya sahip olması neticesinde Kemal’in yas sürecinden ve yaşla ilgili keder gibi duygulardan da kaçınmış olabileceğini, bu nedenle Füsun’un ölümünden fazla etkilenmemiş olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca, romanda Kemal’in babasının ölümü sonrası verdiği tepkilere yazar tarafından birkaç satırla yer verilmiştir: “...Yorganı sıkı sıkıya tutan buruş buruş ellerinin kolonya kokusunu, kıvrımlarını, üzerlerindeki benleri, tüyleri çok iyi tanıyordum; çocukluğumda saçlarımı, sırtımı, kollarımı binlerce kere okşayarak beni mutlu etmiş, tanıdığım ellerdi bunlar. Ama derilerinin rengi o kadar beyazlaşmıştı ki korktum, onları öpemedim. Yorganı üzerinden çekip her zamanki mavi çubuklu ipek pijama içindeki gövdesini görmek istedim, ama bir yere sıkışmıştı, yapamadım”.¹ Metinde yer alan bu cümlelerden; Kemal’in babasıyla vedalaşmak için ona dokunmak isteği yakınlaşma ihtiyacını temsil etmiştir. Ancak, yakınlaşma ihtiyacını gerçekleştirmekten de korkusu nedeni ile kaçındığı anlaşılmaktadır. Kemal’in, babası ve Füsun gibi kendine çok yakın kişilerden ölüm ile ayrılıyor olmasına rağmen yastan etkilenmemiş ve kederlenmemiş olması kaçınan bağlanması neticesinde gerçekleştiği şeklinde yorumlanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Kemal karakterinin Füsun’a karşı duyduğu takıntılı aşkı konu alan ve toplam 83 bölümden oluşan Masumiyet Müzesinde, ele alınan dönemin sosyal ve kültürel özellikleri İstanbul şehrinin bakış açısından okuyucuya sunulmaktadır.

Kemal karakterinin sahip olduğu takıntılı aşk hali, gelişim psikolojisinin temel konularından biri olan bağlanma açısından; edebiyat ve psikoloji, nesne ilişkileri kuramı, bağlanma kuramı ve bağlanma biçimleri başlıkları altında tartışılmıştır.

Sosyal bilim dallarının insanı tanımaya ve anlamaya çalışan yönü olduğu, bu dallardan psikoloji, sosyoloji, felsefe ve edebiyatın geçmişte; insanı anlamaya/incelemeğe çalışırken birbirlerinden bağımsız hareket ettikleri ancak günümüzde bu alanların disiplinlerarası şekilde birbirlerinden yararlanarak eş güdümlü çalıştıkları anlaşılmaktadır.⁴⁴ Bu çalışmada, "Masumiyet Müzesi" isimli romandaki karakterlerin birbirleriyle kurduğu ikili ilişkiler, bibliyoterapi çerçevesinde bağlanma kuramında yer alan kaygılı ve kaçınan bağlanma biçimleri kapsamında incelenmiştir. Kemal'in güvenilir bir figür ile ilişki kuramamış olması nedeni ile kazanılmış güvenli bağlanmayı deneyimlemediği dikkati çekmiştir.³²⁻³³

Roman, okuyuculara çoğunlukla Kemal karakterinin anlatımıyla birincil ağızdan sunulmaktadır. Kemal'in takıntı boyutunda aşk duyduğu Füsün karakterinin duygu ve düşünceleri ise genel olarak okuyucuya iletilmediğinden tam olarak bilinmemektedir. Yani, Kemal karakterinin Füsün ile ilk karşılaşmasından Füsün'un ölümüne kadar geçen süre içerisinde, duyduğu yoğun aşk halini, ayrılık kaygısını, büyük özlemini, depresif duygu durumunu, ayrılık acısını, okuyucu en ayrıntılı haliyle bilirken; Füsün'un bunlar karşısında neler hissettiği ve neler yaşadığı okuyucunun takdirine bırakılmaktadır. Füsün'u Kemal ile bulunduğu arabada, intihar etme düşüncesine sürükleyen yaşantıların, duyguların ne olduğu okuyucu ile paylaşılmamaktadır. İstisna olarak, Füsün'un sesi, romanın sonlarına doğru Kemal'e aktardığı şu cümleler sayesinde duyulmaktadır: "*Sen hiç anlamıyorsun. Senin yüzünden hayatımı yaşayamadım Kemal. Feridun ile sen benim filmlerde oynamama bile mani oldunuz. Bunun için mi özür diliyorsun? Ama siz, meşhur olur, sizi bırakır giderim diye kıskançlıkla hep evde tuttunuz beni*".¹ Karatekin çalışmasında, Orhan Pamuk'a Füsün karakteri hakkında yöneltilen soruya şu şekilde yanıt verdiğini belirtmektedir: "*...Ben Füsün kadar Kemal'in Füsün'u sevmesiyle ilgiliydim. Ama Füsün'u da ortaya çıkarmak için çırpındım. Bütün bunlar, Kemal'in bütün dikkatinin Füsün'a açılabilmesi için. Kemal'in Füsün'a duyduğu şeyden dolayı dünyaya bakışındaki derinlikle ilgili*".³

Roman hakkında tartışılacak bir diğer konu ise; Füsün karakteri gibi Sibel karakterinin sesini de okuyucunun çok fazla duymamasıdır. Nişanlısının bir başkasına âşık olduğu itirafını duyan Sibel'in yaşadığı üzüntü ve öfke hali, romanın gündemini çok meşgul etmemektedir. Tüm roman boyunca Sibel'in ağzından Kemal'e karşı duyulan en etkili cümlelerden bir tanesi şudur: "*...Ona hala o kadar âşık olamayacağından eminim artık. Derdin başka bir kadına âşık olman değil, bana âşık olamaman*".¹ Kemal ve Sibel'in beraberliklerini en başından beri onaylayan ve oldukça destekleyen ailelerin nişan bozulduktan sonraki tepkilerine neredeyse hiç değinilmemektedir. Nişan bozulduktan sonra, Kemal'in annesinin oğluna söylediği cümle ise üzerine düşünölmeye değer taşımaktadır: "*...Sibel ile niye olmadı söyleyeyim mi? Çok hırslı, çok mağrur, çok gururlu bir kızdı o*".¹ Bu bağlamdan yola çıkarak, anne figürünün -kendisinin de bir kadın olmasına rağmen- oğlunun eşinden beklentisinin oğluyula eşit güçte/konumda veya daha yüksek bir güçte/konumda olma ihtimalinden duyduğu rahatsızlık duygusu hissedilmektedir. Gelecekteki çalışmalar bu ilişkiel bağlantıyı da feminizm çerçevesinde ele alıp inceleyebilir.

Değerlendirilen bir diğer husus ise, Kemal'in çektiği aşk acısı, ıstırap ve çile hali romanın neredeyse tamamında yer kaplarken; Füsün ile tekrar kavuştuğu zamanda Kemal'in duyduğu mutluluk hali ya da Füsün'un ölümünden sonra duyduğu acı hali detaylıca anlatılmamaktadır. Alanyazında yapılacak olan gelecekteki çalışmalar, Kemal'in sayfalarca anlatılan üzüntülü, depresif, takıntılı durumunu psikolojik terimler çerçevesinde inceleyebilir, aynı zamanda, Füsün'un ya da Sibel'in bakış açısından diğer psikolojik kuramlar çerçevesinde değerlendirme sunabilir. Son olarak, Kemal'in "*Herkes bilsin, çok mutlu bir hayat yaşadım*" ifadesiyle romanın son bulması dikkat çekmektedir. Roman boyunca anlatılan; Kemal'in ölümüne kadar geçirdiği buhranlı ve kasvetli günler düşünöldüğünde, bu durum okuyucunun kafasında ikilem/zıtlık oluşturmaktadır. Romanın genelinde Kemal'in duygu ve düşünceleri dinlenilmesine rağmen, Kemal

karakterinin başlı başına kendi yaşamının, duygu durumunun, psikolojik esenlik halinin incelendiği özgün bir çalışmada alanyazına katkı sağlayabilir.

Bu incelemede, romandaki Kemal karakterinin davranışlarına yansıyan etkileri ile bağlanma biçimleri; romandaki bazı metinler aracılığı ile nitel inceleme ve değerlendirme yöntemleri ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, yukarıda bahsi geçen şekilde; psikolojinin edebiyattan, edebiyatın da psikolojiden beslendiği alanı temel alarak birtakım çıkarımlar yapılmaktadır. Roman boyunca tekrar eden örüntüler, doğrudan bağlanma biçimleri bakımından bir gösterge özelliği taşımamaktadır.

Klinik Çıkarımlar

Psikoterapilerde kullanılmak için seçilecek olan kitapların gerçekçi olmasının ve gündelik hayatta insanların deneyimleyebileceği olgulara dayanmasının; danışanın kitap karakteriyle özdeşim kurmasını kolaylaştıracağı belirtilmektedir.¹⁴ Destekler şeklinde, Bekaroğlu çalışmasında, danışanın kitap karakteriyle kurduğu özdeşimin, danışmanlık sürecinde danışana kendisiyle ilgili farkındalık ve içgörü kazandırabileceğini vurgulamaktadır.¹⁵ Ayrıca, bibliyoterapiden yarar sağlanması için seçilen kitapların danışanların sorunuyla ya da ilgisiyle paralel olması gerektiği ve kitapların edebi bir değer taşıyor olması gerektiği ifade edilmektedir.⁸ Benzer şekilde, psikoterapilerde kullanılan kitapların ulaşılmak istenen hedef doğrultusunda seçilmesinin önemli olduğu vurgulanmaktadır.⁴⁵

Nesne ilişkileri kuramı ve bağlanma kuramının bütünleştirilerek bu kitap incelemesinde kullanılması, bu kuramların erken dönem yaşantıların ötekilerle/nesnelere ilişkilenmede etkili olduğunu vurgulamasından kaynaklanmaktadır. Nesne ilişkileri kuramı tarihsel olarak daha önce gelmesi ve destekleyici önermelere sahip olması neticesinde, bağlanma kuramı için zengin bir içerik sağlamaktadır.^{18,19} Bu iki kuramda da benzer olarak savunulan görüş, bireylerin duygusal yaşantısının, erken dönemde gerçekleşen ebeveyn bebek ilişkisi üzerinden şekillenmesidir. Bağlanma kuramı temel bakım verenin, bebeğin ihtiyaçlarına olan duyarlılığının ve tutarlılığının, bebeğin gelecekte kendine yakın bulunduğu kişilerle nasıl türde (güvenli, kaygılı, kaçınan ya da dezorganize) yakınlaşacağını etkilediğini ifade eder. Nesne ilişkileri kuramı da bebek ve ebeveyn arasında kurulan ilişki dinamiklerinin bebeğin duygusal dünyasını ve yakın ilişkilerinde tezahür eden duygularını nasıl deneyimleyeceğine dair bilgiler önermektedir.²² Kısacası bu iki kuram da bugün ortaya çıkan diğerleri ile ilişkilenme, partnerlerle kurulan duygusal bağ ve yakınlaşmanın arka planında bebek ve ebeveyn ilişkisi dinamiklerine yer vermektedir. Masumiyet Müzesi romanında Kemal karakterinin ele alınışı boylamsal olarak incelenen bir vaka çalışması gibi düşünüldüğünde, Kemal'in yetişkinlik gelişim evresinde gerçekleşen insani ilişkilerinin temelinde erken dönemde annesi ile olan yaşantılarının izlerinin incelenmesini mümkün kılmaktadır.

Romanın ana karakterlerinden olan Kemal'in iç dünyasına yazar tarafından fazlasıyla odaklanıldığı; diğer ana karakterlerin (Fusun ve Sibel gibi) seslerinin oldukça sınırlı şekilde duyulmasından anlaşılmaktadır. Bibliyoterapinin; kayıp-yas süreci, depresyon bozukluğu ve alkol problemi psikoterapisi üzerinde olumlu etkilerinin olduğu vurgulanmaktadır.⁴⁶⁻⁴⁸ Bu bağlamda, Kemal karakterinin yaşadığı yoğun ayrılık kaygısını takiben deneyimlediği takıntılı âşık olma hali, kayıp-yas süreci, alkol kullanımı ve depresif duygu durumu romanda detaylı olarak anlatılmıştır. Bu ya da benzer alanlarda sorun yaşayan danışanların içgörü edinmeleri, farkındalık kazanmaları, bağlanma türünün romantik ilişkilerdeki tezahürünü gözlemlenmeleri, patolojik bakış açısından uzaklaşarak insana dair diğer değişkenlere (bağlanma vb.) odaklanabilmeleri açısından roman oldukça önemli bir kaynak kitap olarak kullanılabilirlik taşımaktadır.⁴⁹ Sonuç olarak, Nobel ödüllü yazar Orhan Pamuk tarafından ele alınan bu roman; ruh sağlığı uzmanlarının psikoterapilerde kullanması adına başvurabileceği bir kitap olarak önerilebilir.

Bilgi

Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırmacı Katkı Oranı Beyanı

Cansu Karakuş: Fikir ve tasarım, veri toplama ve işleme, analiz ve yorum, kaynak taraması, makalenin yazımı, eleştirel inceleme

Tuğba Yılmaz: Fikir ve tasarım, veri toplama ve işleme, analiz ve yorum, kaynak taraması, makalenin yazımı, eleştirel inceleme

Kaynaklar

1. Pamuk O. Masumiyet Müzesi. 8nd ed. Yapı Kredi Yayınları; 2006.
2. Ntv.org [Internet] Masumiyet Müzesi'ne 5 kitadan övgü. [updated 2012 Jun 19; cited 2023 July 21]. Available from: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/masumiyet-muzesine-5-kitadan-ovgu,ZJVy3UGEQEKk7r9su5ifgA>.
3. Karatekin T. Orhan Pamuk'un eserlerinde aşk/The of love in Orhan Pamuk's Works. Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
4. Masumiyet Müzesi.org [Internet] [updated 2014]. Available from <https://www.masumiyetmuzesi.org/>
5. Riordan RJ, Wilson LS. Bibliotherapy: Does it work ? J. Couns. Dev 1989;67(9):506-508.
6. Korkut Nayki N. Edebiyat çalışmaları ve psikoloji. Pivolka 2012;22(7):1-3.
7. Sarıbaş S. Edebiyat ve psikoloji: Edebi karakterlerin ilham verdiği sendromlar. III. Rumeli 2021; 133.
8. Öner U. Bibliyoterapi. J. Art. Sci 2007;7:133-150.
9. Atalay Z, Kara HZ, Kutlu İ. Baba-Bağlanma ve Kendilik Algısı Arasındaki İlişkinin Aylak Adam Romanı Üzerinden İncelenmesi. TS 2023;18:1.
10. Arslan Akfırat S. Benlik kavramı bağlamında "Kürk Mantolu Madonna" karakterlerinin çözümlenmesi. Int JHS 2012;9(1):142-173.
11. Demir E. Peyami Safa'nın romanlarının psikanalitik açıdan incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
12. Britten FI. Bedensel Sorunlar Çerçevesinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme: Dokuzuncu Hariciye Koğuşu ve İnsanın Esareti (Of Human Bondage). Söylem Filoloji Dergisi 2021;6(1):27-36.
13. Yılmaz M. Bilgi ile iyileşme: Bibliyoterapi. Türk Kütüphaneciliği 2014;28(2):169-181.
14. Sturn BW. Reader's advisory and bibliotherapy: Helping and healing. Journal of Educational Media and Library Sciences 2003;41(2):171-179.
15. Bekaroğlu E. Kitapların psikoterapide bir aracı olarak kullanımı: Vaka örneği ile bibliyoterapi uygulaması. JASS 2019; 94(94):250-258.
16. Bulut S. Yetişkinlerle yapılan psikolojik danışmada bibliyoterapi (okuma yoluyla sağaltım) yönteminin kullanılması. TPDR 2010;4(33):46-56.
17. Plante TG. Contemporary clinical psychology. John Wiley & Sons, 2010
18. Bowlby J. Attachment and loss: Vol. 1. Attachment, 1969.
19. Ainsworth MDS. Infancy in Uganda: Infant care and the growth of love. Johns Hopkins, 1967.
20. Burger JM. Kişilik: Psikoloji biliminin insan doğasına dair söyledikleri. Kaknüs Yayınları, 2006; 221-232.
21. Levine A, Heller R. Bağlanma: Aşk bulmanın ve korumanın bilimsel yolları. Aganta Kitap, 2018.
22. Güvenir T, Taş FV. Nesne ilişkileri kuramı. Çocuk ve ergen psikiyatrisi temel kitabı 1st ed., Hekimler Yayın Birliği, 2008.
23. Bowlby J. Attachment and loss: Vol. 2. Seperation: Anger and anxiety, 1973.
24. Bowlby J. Attachment and loss: Vol.3. Loss, sadness, and depression, 1980.
25. Öztürk O. Ruh sağlığı ve bozuklukları. Nobel Tıp Kitapevleri, 2002; 566-570.
26. Thompson RA. Attachment theory and research. Child and Adolescent Psychiatry 2002;3:164-172.
27. Bowlby J. The making and breaking of affectional bonds: II. Some principles of psychotherapy. The Fiftieth Maudsley Lecture (expanded version). BJPsych 1977;130(5):421-431.
28. Yıldızhan E. Bağlanma teorisi ve bağlanma bozukluklarına genel bir bakış. Anadolu Kliniği 2017;22(1):66-72.
29. Bartholomew K, Horowitz LM. Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. JPSP 1991;61(2):226-244.
30. Taşel-Günel Z, Arıkan G. Erken çocuklukta bağlanmanın ve psikopatolojinin nesiller arası aktarımında anne duyarlılığının rolü. TJCAMH 2023;30(1):1-10.
31. Şirin N. Rölatif bütüncül psikoterapi perspektifinde güvenli bağlanma odaklı "Çekirdek Oluş Modeli". Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi 2019;2(3):14-30.

32. Main M, Goldwyn R, Hesse E. Adult attachment scoring and classification system. Unpublished manuscripts. University of California, Berkeley, 2003;7(2).
33. Hesse E. The adult attachment interview: Protocol, method of analysis, and empirical studies. In: Cassidy J, Shaver PR, eds. Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications. The Guilford Press, 2008;53:552-598.
34. Erözkan A. Lise öğrencilerinin bağlanma stilleri ve yalnızlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2004;4:155-175.
35. Fraley RC, Shaver PR. Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions. Review of General Psychology 2000;4(2):132-154.
36. Çelik ÇB. Bağlanma stilleri, psikolojik iyi olma ve sosyal güvende hissetme: Aralarındaki ilişki ne? Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi 2018;13(25):27-40.
37. Collins NL, Read SJ. Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. JPSP 1990;58:644-663.
38. Sümer N, Güngör D. Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin Türk örnekleme üzerinde psikometrik değerlendirilmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. TPD 1999;14(43):71-106.
39. Kesebir S, Kavzoğlu SÖ, Üstündağ MF. Bağlanma ve psikopatoloji. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar 2011;3(2):321-342.
40. Aron A, Aron EN, Allen J. Motivations for unreciprocated love. PSPB 1998;24:787-796.
41. Bowlby J. The making and breaking of affectional bonds. Tavistock Publications, 1979.
42. Demir ÖGF. Orhan Pamuk'un masumiyet müzesi romanında baba-oğul ilişkisi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2009;18(2):145-155.
43. Karakuş Ö. Ergenlerde bağlanma stilleri ve yalnızlık arasındaki ilişki. Toplum ve Sosyal Hizmet 2012;23(2):33-46.
44. Gönen ME. Dr. İsmet Emre, Edebiyat ve Psikoloji. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi 2005;9:973-977.
45. Öner U, Yeşilyaprak B. Bibliyoterapi: Psikolojik danışma ve rehberlik programlarında çocuk edebiyatından yararlanma. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyat Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını 2006;203:559-565.
46. Briggs CA, Pehrsson DE. Use of bibliotherapy in the treatment of grief and loss: A guide to current counseling practices. Adultspan Journal 2008;7:32-42.
47. Gualano MR, et al. The long-term effects of bibliotherapy in depression treatment: Systematic review of randomized clinical trials. Clinical Psychology Review 2017;58:49-58.
48. Connors GJ, et al. Secondary prevention of alcohol problems in rural areas using a bibliotherapy-based approach. Journal of Rural Mental Health 2017;41(2):162.
49. Emre İ. Yeni Türk edebiyatının psikolojik kaynakları. Turkish Studies 2009;4(1):319-355.